

Munkatársak: Czövek Attila, Rupnik László, Szöllösi Szilvia, Holl Balázs és Pusztai Sándor. Az ásatáson részt vettek Bóza Anikó, Schneider Ágnes és Tóth Farkas Márton régészhallgatók (ELTE-BTK Régészettudományi Intézet).

CZAJLIK ZOLTÁN

24. Bátaszék, Kálvária

(Tolna megye) R, B, LT, Rő, Á

Az 56. sz. út tervezett ívkorrekciója miatt megelőző feltárást végeztünk két ásatási idényben 2007. augusztus 6. és 2008. február 28., ill. 2008. június 11–25. között, melynek eredményeképpen 27 698 m²-en 1348 objektumot azonosítottunk.

A lelőhelyen feltárt legkorábbi objektumok (gödrök és kutak) a rézkorra keltezhetőek, és szinte kivétel nélkül a lelőhely legalacsonyabban fekvő, ma már vizenyős területén, illetve annak közvetlen környezetében helyezkedtek el. A geológiai vizsgálatok alapján ez a vizenyős terület egy lefűződött holtágból jött létre és a rézkort leszámítva mindig posványos, vizenyős terület volt, bár nem egyforma mértékben. Az ásatási területen több helyütt szórványként középső bronzkori kerámiatöredékek kerültek elő (seprűdíszes és mészbetétes edénytöredékek), míg a lelőhely déli részén egy késő bronzkori (halomsíros kultúra), szórt szerkezetű, falusias település képe bontakozott ki.

Gyakorlatilag a teljes felületen végighúzódtott egy római kori kelta település földfelszínre épített, oszlopos szerkezetű és félig földbe mélyített alapú épületekből (veremházak), különböző rendeltetésű gödrökből, kemencékből és kutakból álló részlete, amelyet É-ről egy ma is meglévő vízfolyás határolt. A település kialakulása a római kor szárazabb klímájának köszönhető. Az ásatás során sikerült azonosítani a település központi zónáját. A római kori objektumokból ép és töredékes agyagedények, csonteszközök, őrlőkötőedények és fémtárgyak (ékszerek és eszközök) láttak napvilágot. A rendkívül nagyszámú kerámia-leletanyagban nagyon sok olyan fazék és mély tál található, amely magán viseli a korábbi időszak edénykészítési és díszítési sajátosságait: duzzadt peremkialakítás, grafit felhasználása, seprűzés. Mindezek után a Kr. u. 1–2. századi keltezt tartjuk elfogadhatónak, hozzátéve, hogy a település megélhetette a 4. századot is (egy Constantinus dinasztia korából való érme került elő az egyik épület betöltéséből).

A lelőhely D-i, legmagasabban fekvő részén Árpád-kori falusias település nyomait azonosítottuk, melynek viszonya még nem tisztázott a közelben fekvő Cikádori Apátsággal.

Munkatársak: Cséki Andrea, Herendi Orsolya, Majerik Vera, Nicklas Larsson és Zandler Krisztián régészek; Bárdos Nándor, Borbély Zsuzsanna, Farkas Gábor, Hatos János, Kékegyi Dorottya, Melis Eszter, Purtzl Bernadett, Szabó Domán, Rácz Viktória és Víg Anita régésztechnikusok.

MAGYAR ZSOLT – CZIFRA SZABOLCS

25. Bedegkér, Alsó-Halastó-dűlő

(Somogy megye) Kö

A lelőhelyről 1996-ban készített légi felvételeket Otto Braasch, de az azonosítás nehézségei miatt csak most ismerhettük meg a pontos koordinátákat. A Pécsi Légitérési Tékában őrzött képeken egy nagy sírszámú soros temető, nagyméretű gödrök nyoma és egy világos folt – a templom maradványai – láthatók. A lelőhely Bedegkértől D-re, 1,5 km-re egy É felé lejtő, két oldalról forrásokkal övezett domboldalon található és a középkori Bedeg újkori leírásokból is ismert templomát jelöli. A templom tájolása DNY–ÉK, hossza kb. 15 m, szélessége 7–7,5 m, falvastagsága 1 m körüli, szentélye poligonális záródásúnak tűnik. Az épület körüli temetőből 250–300 sír azonosítható, de további temetkezéseket jeleznek a nagyobb méretű, sötét elszíneződések. A légi fotó alapján nem lehet eldönteni, hogy a képen elkülöníthető sírfoltok a templom körüli temetőhöz vagy egy a templomnál korábbi, soros temetőhöz tartoznak. 2008. december 2-án végzett terepbejárásunk szerint az épület és a templom körüli temető helyét apróra tört, vörös színű téglák és habarcsdarabok, néhány nagyobb mészkődarab és apróra tört embercsontok jelezték. A lelőhely egyik határát a domboldal É-i irányban meredek leszakadása jelöli, ez a légi fotón azonosított temető szélével egybevághat. Kerámia nem került elő, a templomhoz tartozó település azonosítását pedig a felszínen hagyott kukorica nem tette lehetővé.

K. NÉMETH ANDRÁS – SZABÓ MÁTÉ

26. Beloianisz, Bolondvár

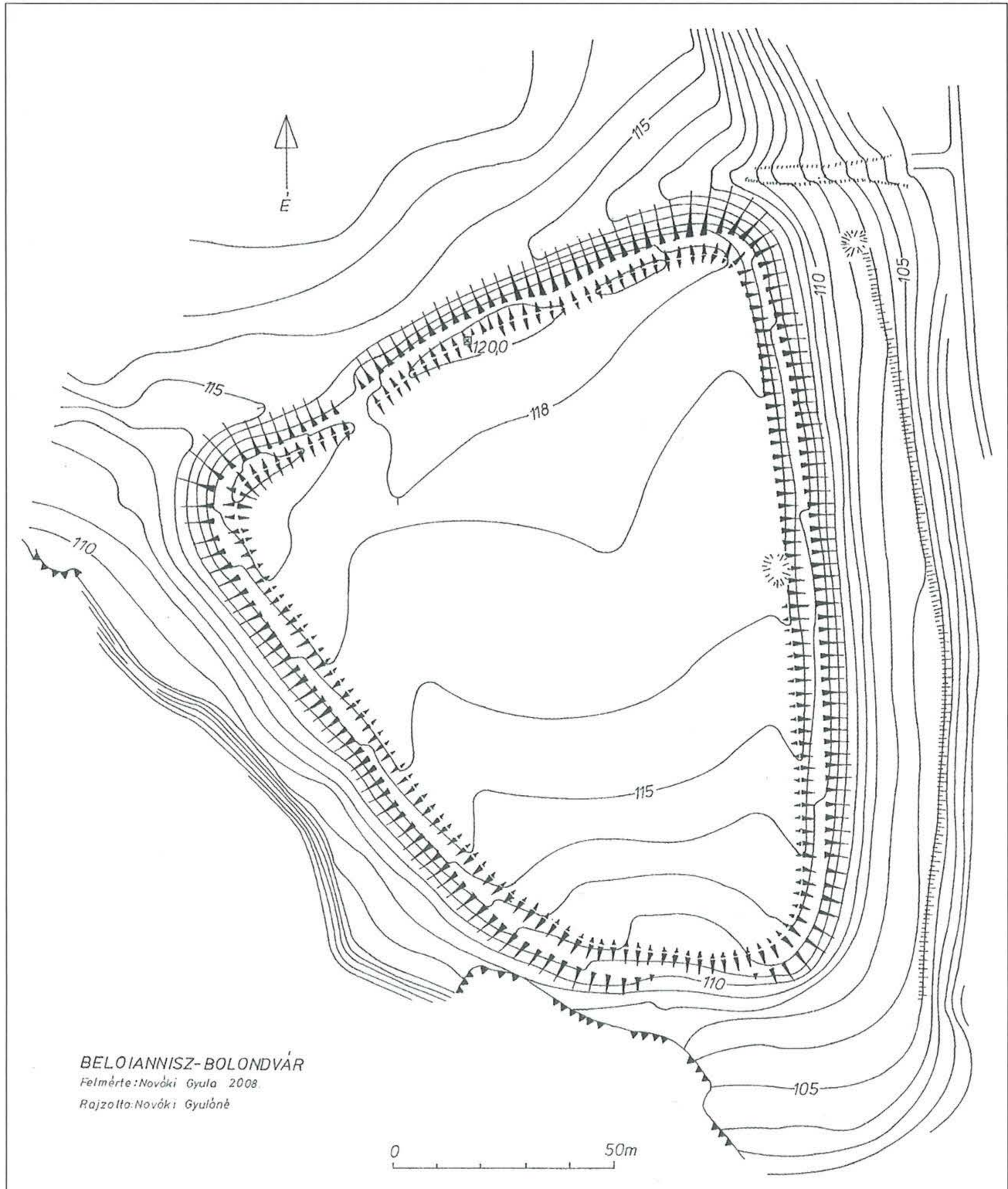
(Fejér megye) B

A Bolondvár 1951-ig Ercsi határába esett, az egykori Göböljáráspusztától ÉK-re, a korábbi irodalomban ehhez kapcsolva szerepelt. Ekkor alapították Ercsi határának egy részén Beloianisz községet. Azóta a Bolondvár területe is az újonnan kialakult község határához tartozik.

A Bolondváron 1949-ben jártam, vázlatosan felmértem és ismertettem, a korábbi irodalmi adatokkal együtt.¹ 1949-ben a vár teljes platója még művelés alatt állt, a szántóföldön sok bronzkori cserép volt található. A cserepek közelebbi meghatározására nem került sor, a többi Fejér megyei várral kapcsolatban ezt is a bronzkor második felébe (mai ismereteink alapján a Vatya-kultúrába) soroltam. 2008. február–március hónapokban három napi terepmunkával részletesebben mértem fel, feleségem segítségével. (Lásd az illusztrációt a következő oldalon!) A Bolondvár 1952-ben közölt leírása nagyjából megegyezik a mostani felmérés eredményeivel, az alábbiakban az új felmérést veszem alapul.

A Bolondvár az Ercsi–Pusztaszabolcs közötti vasútvonal közelében, attól K-re 150 m-re, Beloianisz község

¹ NOVÁKI Gy.: Fejér megye őskori földvárjai. ArchÉrt 79 (1952) 9., 12., 14.

szélétől É-ra 1 km-re kerül el. A Duna egykori ártere felett húzódó, É-D irányú magaspártot vízmosásos völgyek több részre szabdalták, a várat is egy ilyen rész felhasználásával alakították ki.

Alakja háromszög, lekerekített sarkokkal; DNy, D és K felől meredek domboldal övezi, ÉNy felé egy mély árok választja el a magaspárt folytatásától. Az árok természetes eredetű, erre mutat a külső oldala, amely enyhe, egyenletes emelkedéssel tart a fennsík folytatása felé, mesterséges

alakítás nyoma nélkül. A vár felé eső D-i oldalát azonban meredekre faragták. Ez az oldal volt a legtámadhatóbb, ezért itt a telep szélén egy magas sánc húzódik. Belső magassága 1 m körüli, külső oldala 3–4 m-re nyúlik le az árokba. A sánc erősen rongált, koronája szélessége 50–90 cm közötti. Külső oldalán, a sánckorona alatt 1 m-rel terasz húzódik végig, szélessége átlag 50–60 cm.

A sánc a Ny-i vége közelében közel 5 m szélességben megszakad, itt a külső oldal lejtése is enyhébb, ez az

egyetlen bejárat a telep belső területére. Ez lehetett az eredeti feljárat is, ugyanis a sánc külső oldalán lévő, a sánchoz szorosan tartozó terasz ehhez alkalmazkodva a kapu mindkét oldalán kissé lefelé tart, az tehát nem újkori kialakítású. A telep többi oldalán a perem végig jól követhető. Az egykori sáncot teljesen szétszántották, ebből a peremen legtöbb helyen 20–30 cm magas, széles emelkedés maradt meg. A perem alatt átlag 1 m-rel lejjebb itt is végig követhető a keskeny terasz, de néhol csak elmosódott nyoma látszik.

A belső terület teljesen sima, most erdő fedi. A sáncal és peremmel kerített terület átmérője 160, illetve 128 m, területe 1,37 ha. Keleti oldala alatt, 8–9 m-rel alacsonyabb szinten 10–15 m széles terasz húzódik kb. 170 m hosszan, határozott peremmel, az egész kissé kifelé lejt. Két vége elmosódott, a többi oldalra nem kanyarodik át. Egyelőre bizonytalan, hozzá tartozik-e az őskori telephez, vagy inkább az egykori szántó föld helye.

A Bolondvár a többi Fejér megyei, a Vátya-kultúrába tartozó erődített telep sorába tartozik. A perem alatti keskeny teraszt megtaláljuk Kajászón a Várhegyen, Adony-Szent Mihály-pusztán a Bolondváron is. A D-re fekvő magasparton, az egykori szőlőben régen urnákat találtak (Székesfehérvári Szemle 1935. 85.), valószínűleg a telephez tartozó temetőben. Az É-i sáncárok túloldalán kezdődő fennsíkot sűrű erdő fedi, a telep esetleges folytatására jelenleg nem lehet leleteket keresni.

NOVÁKI GYULA

27. Belvárdgyula, Szarka-hegy

(Baranya megye) U

A lelőhelyen 2007 nyarán légi fotózással egy kétszeres, nagyjából szabályosnak tűnő (átmérő: 200–250 m) körárokrendszert fedeztem fel. A terület a lengyeli kultúrához tartozó, B-98 sz. autópályás lelőhelytől É-ra, mintegy 300 m-re található, a dombtetőn, illetve K felé a domboldal lejtőjén.

2008 februárjában egy 40 m-es négyzetekből álló rácsrendszeren belül felmértük a területet, a méréseket GSM 19 Overhauser magnetométerrel végeztük. Szinte az egész körárkot fel tudtuk mérni, a növényzet miatt azonban a D-i sáv és a középső szakasz kimaradt. A mért eredmények alapján azonban így is egyértelművé vált a körárokrendszer alakja: egy kétszeres, ovális, enyhén romboid árokrendszer, amelynek három kapuszerkezete biztosan látszik. Egy negyedik kapuval valószínűleg számolhatunk a D-i oldalon, a fel nem mért szakaszon. A kapuk tájolása nagyjából É–D, K–Ny. A külső kapuknál nem látszik semmilyen szerkezet, a belső árok kapui viszont L alakban kiugranak az árok síkjából. A nagyobb árkokon belül egy keskenyebb árok is húzódik, valószínűleg egy cölöpkerítés alapárka. A körárkon belül csak néhány nagyobb méretű objektum van, egymástól elszórtan. Ezeknek az objektumoknak a foltja a felszínen is megfigyelhető volt, sötétszürke paticsos elszíneződések formájában. A felszínen talált cserepek

a lengyeli kultúra időszakára kelteznek az árokrendszert. Egyértelműen összefügg a B-98. lengyeli településsel. Pontosabb kronológiai és szerkezeti viszonyuk azonban nem tisztázott, tovább kutatásokat igényel.

BERTÓK GÁBOR

28. Belvárdgyula határa

(Baranya megye) B, LT, Kö

János-szőlők: 2008. július 29. és november 24. között végeztünk megelőző régészeti feltárást az M60 gyorsforgalmi út 108. lelőhelyén. A feltárt terület nagysága 12 819 m² volt.

Először a Belvárdgyula felé vezető bekötőút K-i oldalánál található hídpillérek alapjainál kutattunk. A 12 pillér alatt azonosított jelenségek száma 12, a 13. pillérben jól kirajzolódva 9 jelenséget tártunk fel. A híd alapozása alól előkerült leletanyag őskori, kézzel formált kerámiát, mészbetétes díszű edénytöredékeket, kőbaltatöredéket és egy bronztűt tartalmazott, ez alapján feltehetőleg kora, illetve középső bronzkori telep gödrei lehettek a pillérekben feltárt objektumok. A 12. pillér 14 objektumából az őskori kerámia mellett római téglát is találtunk a gödör betöltésében, ez a gödör későbbi beásás lehetett.

A belvárdgyulai bekötőút Ny-i oldalán (12+560 km-szelvényig) a pályatest nyomvonala alatt az őskor több korszakának lelőhelye került elő (bronzkori és vaskori telep), illetve szórványosan előbukkanó középkori objektumok. Az ásatás legjelentősebb tárgyi leletei a kerámia mellett a kelta fibula, a késő bronzkori öntőminta-töredék és a szintén késő bronzkori kard öt darabban előkerült maradványa volt.

A lelőhely intenzitása Ny felé a 12+560 km-szelvény körül csökkent, bár foltok ezen a részen is rajzolódtak. Legnagyobb intenzitással közvetlenül a Belvárdgyulára vezető bekötőút mellett, annak Ny-i oldalán kerültek elő régészeti objektumok.

Szarka-hegy (M60–98. lh.): A 108-as lelőhely feltáráásával párhuzamosan 2008. október és november során a 98-as lelőhelyet érintő F5 úton is folytattuk a munkát. Összesen mintegy 60 objektum került elő, közülük néhány nagyobb méretű is. Ezek a 98. lelőhelyen megszokott nagyméretű neolitikus objektumok folytatásai, 6 objektumot kibontottunk, de a teljes feltárást a tél beállta miatt csak 2009-ben tudjuk majd befejezni.

GÁBOR OLIVÉR

29. Beregdaróc, Zsid

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Rő, Kö

1968-ban és 1996-ban jártunk itt terepet, amikor is az egykori Zsid falu több pontjáról sikerült őskori és Árpád-kori cserepeket gyűjtenünk a kötött agyagos talajú területéről. Mivel ezt a részt sosem művelték teljes egészében, elképzelhető, hogy az Árpád-kori és középkori falu nagyobb kiterjedésű az általunk feltételezetténél. Egyértelmű, hogy a Zsid patak v. Csaronda ág mindkét partján végighúzó-